

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри теорії та методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка **Рибалка Петра Федоровича** дисертаційну роботу **Вертеля Владислава Вікторовича** «Розвиток еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України (40-ві рр. XX – 20-ті рр. XXI століття)», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження теоретичних, змістових і організаційних основ розвитку еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти зумовлена тим, що в контексті модернізації національної освітньої системи відбувається узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ, підприємств, громадських об'єднань і родин з метою подальшого розвитку та вдосконалення мережі позашкільних установ різних форм власності й типів відповідно до визначених напрямів. Позашкільна освіта традиційно виконує провідну функцію у процесі навчання та виховання молодого покоління, сприяючи формуванню в нього моральних засад, ціннісних орієнтирів і професійного самовизначення. Аналіз етапів становлення та розвитку системи позашкільної освіти, узагальнення наявного педагогічного досвіду, а також урахування міжнародних освітніх практик і їх адаптація до умов сучасної України відкривають можливості для модернізації та підвищення ефективності освітнього процесу в зазначених закладах. Застосування ефективних форм і методів роботи з учнівською молоддю в еколого-натуралістичних гуртках створює сприятливі умови для розкриття їхніх здібностей і реалізації творчого потенціалу. Саме тому основну увагу в межах цього дослідження зосереджено на аналізі теоретичних, змістових і організаційних засад функціонування еколого-натуралістичної роботи в позашкільних установах у контексті історичного розвитку. У зв'язку з цим актуальність і практична значущість цього наукового дослідження є беззаперечними.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше в українській педагогічній науці проведено комплексне дослідження, у межах якого цілісно визначено теоретичні, організаційні та

змістові засади розвитку еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України (40-ві рр. XX – 20-ті рр. XXI століття), а саме: здійснено аналіз історіографії питання, виокремлено радянський та сучасний історіографічні періоди, а також типи історіографічних джерел; схарактеризовано джерельну базу дослідження, яка охоплює дві основні групи: неопубліковані джерела (архівні матеріали) та опубліковані джерела; уточнено поняття «екологічна діяльність», «екологічна робота», «натуралістична робота», «еколого-натуралістична робота», «заклад позашкільної освіти», «еколого-натуралістична робота в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України»; виокремлено чотири основні етапи розвитку еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти; окреслено нормативно-правове та програмно-методичне забезпечення еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти Сумської, Харківської та Чернігівської областей; з'ясовано організаційні засади роботи з дітьми та молоддю в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України, визначено її основні форми (індивідуальні, групові, масові) та умови реалізації; на основі узагальнення результатів еколого-натуралістичної роботи в зазначеному регіоні визначено перспективи використання цього досвіду в сучасних закладах позашкільної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (зазначено 518 найменування, з яких 122 – архівні джерела), і 3 додатків, розміщених на 23 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок, при цьому основний матеріал розгорнутий на 197 сторінках. Робота містить 13 таблиць.

Аналіз тексту дисертації та ретельне вивчення публікацій В. В. Вертеля надають підстави для висновку щодо наукової обґрунтованості й вірогідності отриманих результатів. Крім того, цей аналіз дозволяє стверджувати, що здобувач належним чином володіє теоретичними аспектами вирішення наукового завдання та використовує комплекс методів дослідження.

Детальне вивчення наукової літератури та архівних джерел надало можливість досліднику переконливо висвітлити сутність ключового поняття «екологічна діяльність», «екологічна робота», «натуралістична робота», «еколого-натуралістична робота», «заклад позашкільної освіти». В. В. Вертель сформулював авторське трактування поняття «еколого-

натуралістична робота в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України».

Обґрунтованість наукових положень та висновків даної дисертаційної роботи, які ґрунтуються на сучасних досягненнях у галузі педагогіки, теорії навчання та методики, не викликає сумнівів. Серед використаних методів дослідження, обраних дисертантом, найбільш продуктивними вважаються загальнонаукові (порівняння, аналіз, узагальнення, синтез, аналогія, систематизація, класифікація), конкретно-наукові (історико-структурного, історико-хронологічного, термінологічного та причинно-наслідкового аналізу, ретроспективний метод, історико-типологічний метод, методи системно-структурного та системно-функціонального аналізу); емпіричні (бесіди, опитування), прогностичні (метод екстраполяції історичного досвіду та метод педагогічного прогнозування).

Достовірність проведеного дослідження була забезпечена чітким алгоритмом дій, достатнім часом для апробації та оптимальним вибором використаних методів. Обрані сучасні методи дослідження виявилися інформативними та відповідними для реальної картини відображення поставленої мети.

Основні результати дослідження були опубліковані у 25 одноосібних публікаціях, серед яких: 7 наукових статей у фахових виданнях, 1 наукова стаття в закордонному виданні, 17 праць апробаційного характеру.

Значення для науки і практики одержаних результатів. Праця В. В. Вертеля має суттєве практичне значення, що визначається можливістю використання представлених положень, висновків та рекомендацій для організації та вдосконалення еколого-натуралістичної роботи як у закладах позашкільної, так і загальної середньої освіти. Матеріали та висновки дослідження можуть слугувати базою для подальших наукових розвідок, розширення змісту навчальних курсів і програм суспільних дисциплін, зокрема історії педагогіки, методики та теорії позашкільної освіти. Вони також можуть бути використані під час підготовки навчально-методичних посібників, науково-дослідницьких робіт, а також у лекціях для керівників гуртків еколого-натуралістичного напрямку курсів підвищення кваліфікації та студентів закладів вищої освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації включає анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, логічно пов'язані між собою, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Зміст дисертації докладно висвітлює ключові аспекти дослідження й відповідає визначеній меті та поставленим завданням.

Науковий апарат роботи добре визначений, а об'єкт, предмет та мета дослідження, зазначені у вступі, відповідають темі. У вступі розглянуті наукова новизна, практичне значення, результати апробації та впровадження. Комплекс використаних методів дослідження є гармонійним для досягнення наукового пошуку.

У першому розділі схарактеризовано історіографію та джерельну базу еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. На основі огляду нормативно-правової бази, аналізу праць науковців, умов організації та програмно-методичного забезпечення еколого-натуралістичної роботи, дослідження архівних матеріалів з урахуванням суспільно-політичних, соціально-економічних та освітніх чинників виділено основні етапи її розвитку в зазначеному регіоні.

У другому розділі окреслено нормативно-правову базу та програмно-методичне забезпечення еколого-натуралістичної роботи з дітьми та учнівською молоддю в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. Установлено, що наявна в радянський час система законодавчої та державної політики у сфері освіти не розглядала позашкілля як самостійну частку системи освіти.

У третьому розділі з'ясовано організаційні засади еколого-натуралістичної роботи з дітьми та учнівською молоддю в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. Виявлено, що серед форм еколого-натуралістичної роботи переважали індивідуальні та групові, пересувні масові та стаціонарні. Узагальнено результати еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти обраного регіону й визначено перспективи використання вказаного досвіду роботи в сучасних закладах позашкільної освіти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Поряд із позитивною оцінкою дисертації В. В. Вертеля вважаємо за необхідне зазначити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання, які мають рекомендаційний характер:

1) на нашу думку, у дисертації не достатньо повно схарактеризовано типи закладів позашкільної освіти, у яких здійснювалася еколого-натуралістична робота;

2) вважаємо, що дослідження виграло би, якби автор представив відповідні методичні рекомендації або розробив науково-методичний посібник для педагогів закладів позашкільної освіти щодо організації еколого-натуралістичної роботи;

3) практичне значення дослідження значно ширше ніж скромно засвідчує автор. Маючи низку розроблених та затверджених авторських навчальних програм з позашкільної освіти варто було би включити їх у додатки дисертації.

Утім, зазначені зауваження, рекомендації та побажання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження В. В. Вертеля і можуть бути предметом для наукової дискусії.

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Вертеля Владислава Вікторовича «Розвиток еколого-натуралістичної роботи в закладах позашкільної освіти Північно-Східної України (40-ві рр. XX – 20-ті рр. XXI століття)» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 341 від 21.03.2022), а її автор, В. В. Вертель, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Петро РИБАЛКО

